

“Meestekeskse maailmas naine lihtsalt peab oluliselt rohkem tööd tegema, seda juba alates koolipingist,” osutab Mare Leino.

Sooline aspekt hariduses

M a r e L e i n o

TLÜ dotsent

Mis puudutab poiste ja tüdrukute erinevaid hoiakuid, siis käärid on märgatavad: õppeedukuse, viisakuse ja distsipliini osas on poisid ootuspäraselt vabameelsemad. Tegelikult tüdrukud lihtsalt võtavad seda kooliasja väga tõsiselt, mis lõpuks hakkab nende tervisele mõjuma.

Soolisel aspektil on kaks tahku: poiste ja tüdrukute õppeedukuse erinevused; kodu mõju lapsele, sh isa mõju poistele.

Kõigepealt poiste õppeedukus. Meie põhjanaabrid on tegelnud selle teemaga viimastel aastatel seoses PISA uuringuga. Sealt selgus, et soome tüdrukutel on paremad õpitulemused kui poistel. Esimese hooga küsimärgistati õppekavu ja õpikuid, naisõpetajate tööstiili, kooli institutsionaalset olemust tervikuna. Asja uurides tuli algseid uskumusi endid küsimärgistama hakata. Helsingi Ülikooli professor Elina Lahelma väidab, et tüdrukute ning poiste kooliedu lihtsalt tõlgendatakse erinevalt. Põhjused on seega pigem kultuurilised kui bioloogilised. Näiteks Inglismaa kasvatusnõukogu 1923. aasta raportis peeti täiesti isenesestmõistetavaks, et noori poisse

iseloomustab “eluterve laiskus” (3, tsiteeritud E. Lahelma, 2004, järgi). Eestis esindab sama mentaliteeti kõnekäänd, et “kolm” on koolipoisi hinne.

Lahelma järgi peetakse Soomes poiste ebaedu põhjuseks peamiselt huvipuudust ja kooli sobimatust poiste loomusele; tüdrukute edutust seostatakse aga vähemate vaimsete võimetega. Poiste edukuse taga nähakse andekust, tüdrukute õpiedu arvatakse johtuvat nende usinusest või soovist õpetajale meeldida. Poiste halbu õpitulemusi peetakse riiklikuks haridusprobleemiks, akadeemiliselt edutatust tüdrukutest seevastu ei räägita, kuigi just neil on edaspidises elus suuremaid raskusi (5, lk 54).

Miks poiste probleemid on nähtavamad? Põhjusi on mitu. Poistele meeldib

juba loomuomaselt vaielda reeglite üle ning ennast kehtestada. Ja kollektiivselt rikuvad nad ettekirjutusi sagedamini kui tüdrukud. Poisid provotseerivad ning katsetavad piire, kas või sõimusõnu kasutades. Nende sõprus saab tihti toitu ühisest reeglilõhkumisest ning agressiivsusest teiste (poiste) vastu. Et poiste sotsiaalsed suhted on hierarhilised ja võitlevad, paistavad poisid ka rohkem silma (10, lk 93).

Murdeea üheks ülesandeks peetakse vanematest eraldumist ning oma erilise teadvustamist – selle protsessiga võib kaasneda ebasotsiaalne käitumine (1, lk 121), mis valuliselt ilmneb ka koolis. Prof Lahelma väidab, et paljud soome õpetajad on selle tõdemusega harjunud ega üritagi poiste mõnusat vabadust karmi sotsialiseerimisega piirata.

1990. aastate alguses jälgis Lahelma oma uurimuse käigus poisse tavaklassi tundides. Samade õpilaste keskkoolijärgse käekäiguga tutvudes tõdes ta, et koolipõlves selgetesse raamidesse panemata jäänud poisid ei olnud hilisemas tööelus kuigi edukad. Lahelma väidab, et poiste endi huvides oleks õppida sellises koolis, kus lollitamist, seksistlikke ning rassistlikke nalju meessoos paratamatuks loomumomaduseks ei peeta (5, lk 59).

Kodu mõju lapsele, sh isa roll

Isa rolli poja sotsialiseerijana alahinnata ei saa. Näiteks soome teadur A. Taanila rõhutab ajafaktori rolli (kui vana lapse juurest isa ära läks). Selgus, et kolmeaastased ja vanemad lapsed taluvad vanemate lahutust mõnevõrra paremini – neil tekib hiljem koolis vähem probleeme.

Taanila uuringus osales ka lapsi, kelle isa oli surnud. Uurija tõdes, et kui lapsel oli enne isa surma temaga lähedane suhe, siis koolis käitumisprobleeme ei esinenud. Ja vastupidi: kui enne isa surma oli suhe halb, tekkis lapsel hiljem koolis ka käitumisprobleeme (8, lk 22). Absoluutne tõde pole loomulikult seegi. Näiteks sattus Taanila valimisse üks lahutatud pere laps, kellel oli naabermajas elava isaga hea kontakt, kuid koolis esines poisil siiski käitumisprobleeme. Raudseid reegleid seega pole: inimeste puhul on kõik võimalik.

Varasemates kirjutistes olen rõhutanud, et kooli rolli ei tasu üle hinnata – laps on eelkõige oma kodu peegel. Samas ei tohi kodudest rääkides automaatselt eeldada, nagu oleks pooliku pere laps midagi ebanormaalselt. Küsides õpetajatelt probleemidega laste arvu klassis, loeb siiski mõnigi pedagoog esmalt üles kõik lahutatud perede lapsed – justkui täisperedest tuleksid igal juhul vaid normaalsed kodanikud, poolikutest aga mitte, ehkki on teada rohkesti vastupidiseid näiteid. Soome nimekas psühhiaater ning kirjanik Ben Furman rõhutab, et lapsel on kasvamiseks vaja vähemalt ühte sooja püsisuhet mõne täiskasvanuga. See ei pea tingimata lihane lapsevanem olema – piisab inimesest, keda usaldada. Sama mõtet kinnitab Tampere Ülikooli teadur M. Takala (9, lk 162).

Piirisegadus

Termini "piirisegadus" (*boundary ambiguity*) võtsid kasutusele Gongla ja Thompson (4, refereeritud Taanila järgi 1999, lk 26). Nad rõhutavad, et üksikvanem pole iseenesest probleem – määravaks osutuvad vanemate ja lapse vahelised suhted. Näiteks Gongla ja Thompsoni enda uuringust (4) selgus, et rohkem kui pooltel vaid emaga koos elavatest lastest polnud mingeid käitumisprobleeme: laps ja ema moodustasid selge terviku, mida laps mõistis – ta elu oli turvaline, sest ema oli otsustaja ning segaduste vältija.

Kõige olulisem ongi piiride selgus peres: kui isa elab kord kodus ja siis jälle mitte, vaevab last pidev mure – kas ta tuleb tagasi või ei. Pereliikmed peaksid täpselt teadma, kes nende peresse kuulub ning millised ülesanded kellelgi on. Kui lapse positsioon kodus muutub (nt ema uue partneri tõttu), tekivad ebakindlus ning võimalikud käitumishäired.

Gongla ja Thompson rõhutavad, et vanemate lahusus iseenesest lapsel käitumishäireid ei põhjusta, küll aga algab sellega riskitegurite kuhjumine. Autorite arvates tuleks seepärast panustada täiskasvanute koolitusse. Kuna varased käitumisprobleemid ennustavad laste ebasotsiaalsust hilisemas elus, väärib see teema tervikuna tõsist tähelepanu. Teadlaste sõnumi võiks kokku võtta järgmiselt: pereprobleemide puhul on parem õudne lõpp kui lõputu õudus. Samale järeldusele jõudis ka P. Boss (2, viidatud Taanila, 1999, järgi), kes uuris peresid, kus isa jäi Vietnami sõjas kadunuks. Ta tõdes, et kui emad tunnistasid kaotust ning võtsid vastutuse pere eest enda õlule (nii emotsionaalselt kui ka materiaalselt), tulid nii lapsed kui ka ema kriisist paremini välja. Erinevalt peredest, kus ema oma hinges veel lahkunule toetuda üritas.

Reeglite kehtestamine ja nende täitmise kontroll nõuab energiat. Palju lihtsam oleks lasta lapsel teha, mida ta ise tahab. Enamikul juhtudel tajub laps seda ükskõiksusena, mida see tegelikult ka on. Olen külastanud probleemidega laste klasse mitmel pool maailmas (Taanis, Iisraelis, Norras jm). Kõigil neil klassidel on range päevaplaan ning kodukorraleeglid – enamasti laste endi või nendega koos koostatud. Isegi kui

nn trotslikud õpilased hakatuseks (moe pärast) korra vastu protestida üritavad, on nad südames tänuulikud reeglite kehtestajatele ja kontrollijatele. Soome lastepsühhiaater Tahkokallio sõnul soovib laps, et täiskasvanu oleks oma ülesannete kõrgusel (määrab, kontrollib) ning et laps saaks olla laps (kelle eest olulised asjad ära otsustatakse). Kui vanemad ei kehtesta piire ega tee reegleid, hakkab laps täiskasvanute kannatuse piire proovile panema. Ja kui ka õpetaja ei pane last raamidesse, teeb seda varem või hiljem politseinik...

Erinevatel inimestel on erinevad väärtused

Sihtfinantseeritava projekti "Kooli õpikeskkond ja õpilaste toimetulek" (projekti juht prof M. Veisson) raames ankesteeriti 2004. aastal Eesti üldhariduskoolides 3838 õpilast. Järgnevalt (vt tabel 1) selgub, kui erinevalt arvavad maailma asjadest õpetaja, direktor, lapsevanem, õpilane, tüdruk ja poiss. Õpilaste ja vanemate arvates on koolis olulisim õppeedukus, õpetajad ja direktorid tähtsustavad turvalisust. Ebaoluliseks peavad nii õpilased kui ka vanemad näiteks koolirõõmu ja abivalmidust/hoolivust. Õpetajad ning direktorid on teisel arvamusel. Võib-olla mõtlevad eri leerid koolirõõmu all erinevaid asju? Ehk tuleks järeleaitamistundi panna hoopis sinisilmsed direktorid, kelle arvates koolirõõm, abivalmidus, hoolivus jms on koolis väga tähtsad, samas kui õpilased ning lapsevanemad tegelikult nii ei arvagi. (Mis põhjusel see nii on, väärib eraldi uurimist.)

Mis puudutab poiste ja tüdrukute erinevaid hoiakuid, siis on käärid siingi märgatavad: õppeedukuse, viisakuse ja distsipliini osas on poisid ootuspäraselt vabameelsemad. Tegelikult tüdrukud lihtsalt võtavad seda kooliasja väga tõsiselt, mis lõpuks hakkab nende tervisele mõjuma, nagu selgub tabelist 2.

Tähelepanu väärib seik, et tüdrukud õpivad usinamalt, aga oma tuleviku suhtes on nad ebakindlamad. Ka on neil tervisega rohkem probleeme, kusjuures õppetöö koormus on pidevalt liiga suur üle ¼ tüdrukute jaoks. Usinusel on oma hind: valdavalt õppimisele keskendumine muudab kooli igavaks, jätab aga hea mulje õpetajale. Samale tulemusel jõudis prof Lahelma oma uuringus: vaata-

mata headele tulemustele, on tüdrukutel suur hirm oma tuleviku ees (5). Vähemakadeemilised poisid tunnevad end koolis (ja tulevikus) ehk paremini, aga enne seda võivad nad sattuda nt poiste klassi (või mõnda probleemartiklisse).

Empiiriliste uuringute põhjal saab väita, et koolide tööstiil ja -süsteem pole viimase 30 aasta jooksul oluliselt muutunud. Koolis tehakse endiselt nii, nagu kästakse, märgib soome nimekas pedagoogikauuriija H. Simola: õpilasi kirjeldatakse ikka valdavalt välise käitumise põhjal; sügavama õpiprotsessi ja -motiveerimise tundmine käib õpetajale üle jõu, kuna on kiire (6, lk 67). Poisse ja tüdrukuid kõrvutatakse pealiskaudselt hinnete alusel – juurdlemata selle üle, miks ühed pingutavad, teised aga mitte. Ilmselt ajapuuduse tõttu toimub ka poiste tembeldamine hõlpsamalt, pealegi M. Takala (9, lk 34) sõnul vajab iga süsteem nn teistsuguseid: häirijaid, tõrjutuid, klassikordajaid, käitumishäirikuid jms. Analoogia on siin sotsiaalpoliitika põhiväitega, kus heaolu sünnitab halbu olusid (vt 7, lk 42–56). Teisisõnu: mida usinamad on tüdrukud, seda enam paisuvad poiste halvad hinded välja.

Miks tüdrukud pingutavad?

Poiste tüdrukutest suhteliselt nõrgemat õpiedukust on peetud tõsiseks probleemiks viimasel kümnendil eeskätt võrdõiguslikkuse kontekstis (et koolisüsteem justkui ahistaks eeskätt poisse). Ja mitte ainult meil ega Soomes, vaid teisteski riikides, hoolimata konkreetsete näitajate traagilisuse astmest. Briti haridusuurijad kasutavad selle teema kontekstis terminit "moraalne paanika", millega tähistatakse muret poiste "laiskuse" pärast (5, lk 54). Vähem juureldakse selle üle, miks tüdrukud on nii usinad, et suurest õppimisest saadud pideva väsimuse, pea- ja kõhuvalude kiuste jätkavad samas vaimus (vt tabel 2). Kas tegemist on masohhistidega? Vaevalt. Põhjused on kultuurilised. Meestekeskse maailmas naine lihtsalt peab oluliselt rohkem tööd tegema, et meestega võrdväärset positsiooni saavutada. Seda on väitnud näiteks ka Eesti naispoliitikud. Paistab, et suurem pingutamine algab juba koolipingist. Võrdse hariduse (või selle puudumise) korral on mehed tööturul enamasti eelisolukorras (nii töö sisu, karjäärivõimaluste kui palga osas). Mo-

	Õpetaja	Direktor	Lapsevanem	Õpilased kokku	Tüdruk	Poiss
Õppeedukus	48	40	33	34	39	28
Head suhted inimeste vahel	49	55	18	15	17	14
Abivalmidus, hoolivus	40	51	17	14	16	12
Püüd olla parem inimene	37	32	21	24	25	23
Turvalisus	58	79	20	20	22	17
Viisakus	45	47	21	30	34	26
Ausus	53	65	25	24	26	22
Koolirõõm	35	48	16	14	16	11
Korrektne välimus	21	23	16	15	18	11
Distipliin	34	37	25	24	28	20

Tabel 1. Koolis väga olulised väärtused, %.

	Tüdruk	Poiss
Koolis on igav	56	49
Iga päev jääb midagi õppimata	7	13
Õppetöö koormus on pidevalt liiga suur	76	64
Peavalud on sageli ja/või pidevalt	29	15
Kõhuvalud on sageli ja/või pidevalt	17	8
Väsimus on sageli ja/või pidevalt	73	61
"Olen kindel, et töötuks ma ei jää"	38	46
"Tahan olla milleski parim!"	38	43

Tabel 2. Suhtumine kooli ja selle võimalikud tagajärjed, %.

raalne paanika Eesti moodi võiks välja näha nõnda, et poisse ei haletsetaks nn poiste klassi sattumise pärast, vaid üritataks pigem suurendada tüdrukute turvatunnet tuleviku suhtes. On ju selge, et kui tüdrukud nii meeletult ei pingutaks, paraneks poiste positsioon lausa iseenesest.

Kirjandus

1. Aapola, S. Murrosikä ja sukupuoli. Vaasa, Ykkös-Offset OY, 1999.
2. Boss, P. Family stress. In Sussman, M. B. and Steinmetz, S. K. (eds.) Handbook of marriage and the family. London, Plenum Press, 1987. 695–723.
3. Cohen, M. A habit of healthy idleness: boys' underachievement in historical perspective. Teoses: D. Epstein, J. Elwood, V. Hey & J. Maw (toim) Failing Boys? Issues in gender and achievement. Buckingham & Philadelphia, Open University Press, 1998.
4. Gongla, P. A. & Thompson, E. H. Single-parent families. In M. B. Sussman and S. K. Steinmetz (eds.) Handbook of marriage and the family. London, Plenum Press, 1987. 397–418.
5. Lahelma, E. Tytöt, pojat ja koulukeskustelu: miten koulutuspoliittiset ongelmat rakentuvat? Koulu-Sukupuoli-Oppimistulokset. Opetushallitus. Moniste 8. Helsinki, Edita Prima OY, 2004. 54–67.

6. Simola, H. Hienotunteisuuden dilemma. T. Tolonen (toim) Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere, Vastapaino, 1999. 51–78.

7. Sipilä, J. Sosiaalisten ongelmien lievittäminen. Helsinki, Tammi, 1979.

8. Taanila, A. Yksinhuoltaja- / uusperheet ja lasten käyttöhäiriöt: lasten ja vanhempien väliset suhteet. Kuorelahti, M. & Virtanen, T. (toim) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, NUORAn julkaisuja 1999, nr 14. 17–23.

9. Takala, M. "Kouluallergia" – yksilön ja yhteiskunnan ongelma. ACTA Universitatis Tamperensis. Ser A, vol 335. Tampereen Yliopisto, 1992.

10. Thorne, B. Gender play. Rutgers University Press, New Jersey, 1997.